

Hönsbär (Cornus suecica) från Bråmåbo-stranden, Sollerön.

Foto: Edit Färje

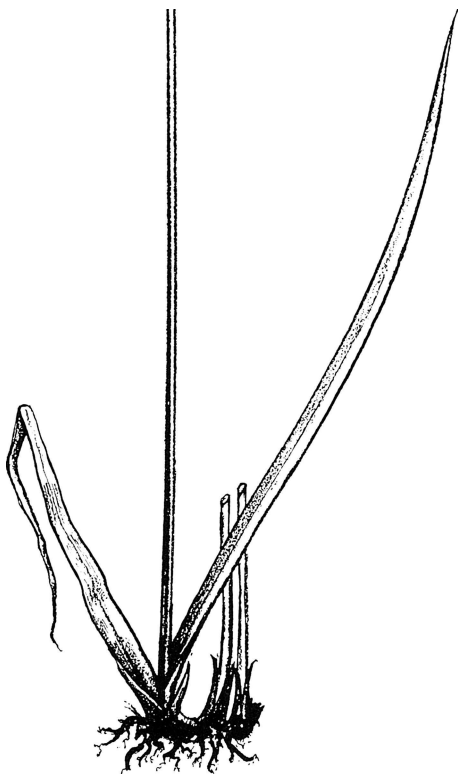
Växter vid stranden

Sollerön jämte dess många holmar har flera mil långa strandlinjer, om man sammanräknar sträckorna. Och det är inte endast ön och holmarna som har stränder mot Siljan utan även socknens fastland givetvis. Mot Stor-Siljan är de merendels flacka och enformiga — närmast sjön bestående av ett fält av rundsliten klappersten, som inåt fastmarken begränsas av busk- och trädvegetation. Mot Vinäsfjärden, Ryssa- och Gesundafjärdarna däremot når den högre vegetationen oftast fram till vattenbrynet, ja flerstädes långt ut i vattnet. Mellan Sollerön och Sävön t. ex., ja även omkring Trasön är hela sundet fyllt av vass-starr och bladvass som på avstånd liknar stora sädesfält. I vassens sällskap finner man annorstädes i landskapet den lika höga sjösäven i ruggar eller grupper, men Sollerö är fortfarande enda dalasocknen där säven inte noterats. Uppkomsten till namnet Sävön har naturligtvis med de rikliga förekomsterna av vass och vass-starr att göra, då säv är dialektnamn för dessa arter. Sävsjön vid Sävsjöbodarna i sydvästra sockendelen är även rikligt beväxt med vass och vass-starr, ja även flaskstarr.

Solleröns strandlinjer mot väster är alltid rogivande och intressanta att ströva på och studera. Där är växtlivet oftast mera ostört än i ängar och hagar på fastmarken och i kulturens närhet. Kärrsilja och strätta t. ex. når med sina vita flockar högt över strandgyllen och blåtåtel, och långt över den vattniga marken lyser förgätmigej och kärstjärnblomma. Ute i det grunda vattnet mellan de höga vassstjälkarna glimmar guldgula sporreblommor av blåsört. Denna växt har rottrådar i vattnet försedda med små fångstblåsor för små vattendjur som växten lever av. I grunt vatten och gyttja har här den giftiga sprängörten några sparsamma förekomster. Särskilt de uppsvällda rotknölarna innehåller en mycket giftig, gulaktig vätska som vore dödlig till sin verkan vid eventuell förtäring. Kreatur har ibland fått sätta livet till då de ätit av växtens saftiga blad.

Till de ovanliga strandväxterna hör även Kung Karls spira som jag noterat i enstaka ex. i viken vid Trasön. Den har annars sitt rätta hemvist i kärr och bäckdalar i fjälltrakterna men följer också älvarna långt nedom höglandet.

Bland täta strandsnår av bindvide och gråal vid Sävön når kärstislarna en höjd av mer än 2 meter, och den gulblommiga topplösau frodas i strandgölarna tillsam-

*Sjösäv (Scirpus lacustris) 1,5—2 m i vatten.
Vakant endast inom Sollerön i landskapet.*

Teckning av Hj. Larsson

mans med kråklövern. På Sävön finns också en och annan olvonbuske, vilken dock saknas på Lövön. På sollerö-mål heter den "warrgbåssk" och är ej alls ovanlig. I en del trakter kallas den också ulvbär. Busken har stora vita blomflockar vid tiden efter midsommar och om hösten glänsande röda bär som åtminstone efter frysning gärna ätes av fåglar. Av de hårda stjälkarna, vars märg är lös och lätt att få ur, har man förr stundom tillverkat pipskaft.

På Lövön eller Dunderön har jag noterat bl. a. storsileshår, dvärglumner, brunört och strandmynta i strandens stenklapper. samt svalting och pilblad ute i vattnet. Lövön är artrikast av Solleröns holmar, detta sannolikt beroende på tillskottet av kulturgynnade växter som inkommit när det fanns odlingar nära krönet av ön. Där finns också rester kvar efter en stuggrund som mäter $6\frac{1}{2} \times 15$ meter med synlig grop efter en källare. Där var förr en gård eller färdställe som flitigt nyttjades. Mellan åren 1738 och 1876 skedde prämtrafik och forsling av järnmalm från Äl och Leksand till Siljansfors masugn. Lövön var ett rast- eller övernattningsställe, och vid Skålnäs i Ryssaviken omlastades malmen för transport på kärror den återstående vägen till Siljansfors.

Ännu finns alltså spår av kulturgynnade växter på ön såsom rödklöver, ängskavle, timotej, röda vinbär, ängsklocka, nysört, rödklint och buskmåra. Inalles har jag på Lövön noterat nära 100 arter.

De västligaste holmarna Karingön, Knutsön och Killingholmen är av mager och trivial natur med ljung, kråkbär, lingon, blåbär, odon och lumner som dominerar fältskiktet. Samma är förhållandet med den stora Ramön. Samtliga holmar är barrskogklädda.

Vid Lerön finns bl. a. den sällsynta dvärgnäckrosen, och i en vik med lugnvatten därstädes prunkar grodpilört i stor myckenhet. Kabbeleka som på sollerömål heter "skopbljom" finns också där i grunt vatten liksom i övrigt rätt allmänt inom socknen.

Den vackra, purpuröda fackelrosen är ingen ovanlig strandväxt, den finns även på Myckelön och Hinderön tillsammans med flaskstarr, rörflen och vattenklöver.

Vattenklövern heter "ärrär", herrar, på soldmål och är medicinalväxt. Den har använts mot matsmältningsbesvär, skörbjugg m. m. Växten är ganska vanlig både på öarna och fastlandet men växer endast i eller vid vatten.

Den nordligaste av holmarna är Rattholmen i Vinäsfjärden. Den

Majviva (Primula farinosa)
Strandäng vid Siljan,
Sollerön.

Foto: Edit Färje

är historiskt intressant, då den nämndes första gången i Peder Frömundssons dombrev år 1440 och kallades där Rattaholm. Domen gällde en tvist om fisket i Nusnäs- och Vinäsfjärdarna med morabor å ena och solleröbor å andra sidan. Holmen utgör ännu gräns mellan de båda socknarna. På dess strandkanter förekommer 6 st. knappt manshöga buskar av den sällsynta daggpilen (*Salix daphnoides*) varav 4 ex. växer på sollerösidan om skiftesrådet. Arten kan tänkas ha fortplantat sig till holmen ifrån de ursprungliga lokalerna vid Tuvan och Sandängarna, varvid lösbrytna kvistar följt med vårflodden och strandat på Rattholmen.

Stora och lilla Soldkalven är ett par smärre holmar på östra sidan om Sollerön. På den stora har jag noterat 46 allmänna växter däribland kärrspira, liljekonvalj och kråkvicker (på soldmål "måjsärt"). Blåtåtel, tuvtåtel, kruståtel, fårsvingel, ja även stagg (på soldmål "sjon" eller "sjongras" och "ära") finns på torrmark på holmen och har utgjort ett bra bete för fåren. I strandgruset finner man bl. a. knagglestarr, tätört och krypsmörblomma. Tätörtens slemmiga blad (på soldmål "stjyrgras") har man använt vid beredning av tätmjök,

”stjyr”. Växten hör till de insektätande och använder därvid de slemmiga bladen som fångstmedel.

Pors (*Myrica gale*) är ett mycket allmänt ris i buskskiktet runt hela Sollerön men kanske ymnigast vid östra och södra stränderna. Dialektnamnet är ”strandummbel” (strandhumle). Gnuggade blad och avbrytna stjälkar har en stark, angenäm doft påminnande om vademecum. Pors har använts som tillsats i öl och även i medicinskt bruk. Dekokt av bladen har använts på utslag och hudåkommor.

Skvattram (på soldmål ”djetfåss”) är också ett allmänt ris, kanske rikligast på det västra låglandet mellan Sundsudden och Levsnäs. Den har också använts vid ölbrygd i brist på humle och ansågs starkt rusande om doserna blev för stora. Växtens liksom hartspudrade övre delar har en mycket stark och frisk doft och har använts i avkok som hostmedicin. Detta avkok var även effektivt mot skabb på både djur och människor. Växten har även använts vid färgning och gav en höggul färg.

I nästan all terräng mot Siljan förekommer inslag av brakved (*Rhamnus frangula*) på soldmål ”djetbåssk” eller ”djetlovsbåssk”. Av dess bark har framställts frangula-piller, som var laxerande eller medel mot trög mage. Barken av brakved har även använts vid färgning och gav gula nyanser och tillika med bären bruna eller rödbruna nyanser.

Missne (*Calla palustris*) hör också till strand-växterna och har setts flerstädes bl. a. vid Ryssa-Långhorn, Igelnäs, Grötnäs, Hållsta och Lässbunäs.

Hönsbär som egentligen hör hemma i nordliga trakter och fjällsiddornas vegetation finns märkligt nog även på Sollerön. Rikligast uppträder den vid Rävsnäs, sydligast på ön, men också vid Bråmåbostranden och förr vid Levsnäs, där parkeringen för campingplatsen nu är. Denna växt är en något risartad ört med en liten svartbrun blomsamling i mitten av fyra vita stödblåd. (se bilden)

Mycket mera vore att säga om socknens stränder och dess växter, och här har jag helt utelämnat fastlandets strandlinjer mot Siljan, men de är i stort sett enahanda med vad som tidigare sagts. Jag vill till sist understryka hur viktiga växterna var och hur användbara för folkförsörjningen i gången tid. Växterna har alla olika egenskaper, som folket tidigt lärde sig nyttja till gagn för sig själva och för kreaturen.

Carl Gustav Färje